

FORSKNING I PÆDAGOGERS
PROFESSION OG UDDANNELSE

Makt og myndighet i pedagogisk utøvelse av medvirkningspraksis

– saksbehandleres samhandling med ungdom i barnevernet

Gro Jensen

Førsteamanuensis i pedagogikk og sosialpedagogikk
ved Institutt for barnevern og sosialt arbeid,
Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet
gro.v.jensen@uit.no

<https://tidsskrift.dk/FPPU>

Resumé

Problemstillingen i artikkelen omfatter hvordan makt og myndighet fordeles i samhandling mellom saksbehandlere og ungdom, i møter innrammet av makt i barnevernet. En underliggende argumentasjon angår betydningen av pedagogens refleksjon over egen praksis, som kan utvide det pedagogiske handlingsrommet i barnevernet.

Det empiriske grunnlaget er en ph.d-studie om Flipover-metoden som en brukermedvirkende tilnærming for ungdom i barnevernet. Barnevernets virksomhet preges av asymmetriske posisjoner, der maktutøvelsen kan være både åpen og skjult. Jeg ser på maktformer i barnevern, og belyser brukermedvirkning som praktisk-pedagogisk utøvelse i barnevernet. Gjennomgående benyttes empiriske eksempler fra intervjuer med saksbehandlere og ungdom i studien.

Abstract

The article discusses power and authority in interaction between professionals and youth in a Norwegian child welfare context. An underlying aim is to highlight the importance of the professional's reflection on their own pedagogical actions, in order to improve practices in child welfare services. The empirical foundation is a PhD study of user participation in a Norwegian network approach, named Flipover. This approach intends to increase youth's participation in problem solving in child welfare. Characteristic for child welfare activities are asymmetric positions and hidden power through the professionals' beliefs and assumptions in problem solving. Power in child welfare can also be a productive and positive force. Empirical examples from interviews with social workers and youth in the study illustrate some of the issues. Reflective practice as a shared activity with colleagues, researchers and service users of child welfare, can qualify and expand the pedagogic leeway in child welfare systems.

Nøgleord

Brukermedvirkning, Flipover-metoden, barnevernet, pedagogisk utøvelse, praksisteori

Indledning

Det norske barnevernets mandat er å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter gjennom råd, veiledning og hjelpetiltak. Brukere i barnevern er både barn og deres foreldre, selv om prinsippet om barnets beste indikerer at det handler om den unges interesser fremfor foreldrenes.

Lov om barnevern og barnekonvensjonen fastslår barn og unges rettigheter til medvirkning i egen sak i barnevernet. Andre begrunnelser for brukervedvirkning har vært effektivitetsformål og tjenesteforbedring, noe Syltevik (2013:37) påpeker som en organiseringsdiskurs med en aktiverings- og myndiggjøringsdiskurs som løsninger. Ulvik (2009:1154) begrunner derimot unges medvirkning som betydningsfullt for deres utvikling, og kaller det for en sosiokulturell utviklingspsykologisk diskurs¹ når profesjonelle hjelperes oppdrag er å fremme unges utvikling.

De siste tiår er det tatt i bruk ulike metoder og tilnærminger som skal fremme unges medvirkning i barnevernet. En av de brukervedvirkende tilnærmingene i barnevernet kalles Flipover-metoden, og retter seg mot for unge 12-18 år i en tidlig problemutvikling. Artikkelen bygger på empiri fra en ph.d-studie fra 2016 om brukervedvirkning² og maktutøvelse i norsk barnevern, ved bruk av Flipover-metoden (Jensen, 2016a; Jensen 2016b). I studien anvender jeg kulturpsykologiske og konstruksjonistiske perspektiver på unges læring og deltakelse, der noen videreføres i artikkelen. Jeg legger til grunn et syn på unge som autonome, meningssøkende aktører (Sommer; 2003; Vygotsky, 1978; 2012). Problemstillingen i artikkelen omfatter hvordan makt og myndighet fordeles i samhandling mellom saksbehandlere og ungdom, i møter innrammet av makt i barnevernet.

Et underliggende formål i artikkelen vil være å argumentere for betydningen av refleksjon over egen praksis i barnevernet, til grunn for utvikling av medvirkningspraksis. Det siste året har det i Norge pågått en offentlig diskusjon mellom utdanning, praksis og forskning om den treårige bachelorutdanningen til barnevernspedagog er for kort og mangelfull for et krevende arbeid med sårbare unge og deres familier (se f.eks. Gerhardsen, 2016a; 2016b; Kvisvik, 2016; Rød, 2017). Barnevernspedagogen behøver ikke fremstilles som et offer for utilstrekkelig utdanning, som har vært et av argumentene. Kompetanseheving utenom etter- og videreutdanning kan også skje gjennom systematisk refleksjon over egen praksis ilag med både kollegaer, brukere og forskere. Som et ledd i fagutvikling anbefaler Henriksbø og Sudman (2011) at sosialarbeidere finner alliansepartnere i fagorganisasjoner og brukerorganisasjoner.

Innledningsvis redegjør jeg for Flipover-metoden som en brukervedvirkende tilnærming for ungdom i barnevernet, før jeg går over til forskningsmetodiske avveininger i studien der empirien er utviklet. Videre belyser jeg maktformer i barnevern, og knytter brukervedvirkning i barnevernet til praktisk-pedagogisk

1 En diskurs kan forstås som et spesielt mønster eller måte å tenke på, ifølge Lundby (2003:24).

2 Brugerinddragelse.

utøvelse. Jeg tar i bruk teori om makt inspirert av spesielt Järvinen og Mik-Meyer (2003), og anvender perspektiver på didaktisk arbeid og praksisteori med referanse til blant annet Handal og Lauvås (2000). I teksten benytter jeg empiriske eksempler fra intervjuer med saksbehandlere og presenterer deretter et case tilknyttet en av ungdommene i studien. Avslutningsvis gir jeg en oppsummering, og avrunder med pedagogens refleksjon over egen praksis for å utvide det pedagogiske handlingsrommet i barnevernet.

Hva er Flipover-metoden?

Flipover-metoden er en norskutviklet nettverkstilnærming som vektlegger medvirkning fra ungdom i samarbeid med barnevern og nettverk. Den ble utviklet av Tom Døsvik og Eivind Finseraas i Trondheim kommune på midten av 1990-tallet. Navnet på metoden er valgt av ungdom selv, fordi det noteres på flipover-ark i arbeidet med å trekke opp områdene som det skal jobbes med, og for å systematisere endringsarbeidet til de unge. Tilnærmingen utøves som enesamtaler mellom ungdom og barnevern, og som nettverksmøter mellom ungdom, nettverk og barnevern. Nettverksmøtene ledes av to ansatte i barnevernet, og intervensjonen har en varighet på inntil et år (Døsvik & Finseraas, 2005).

Utgangspunktet for arbeidet i Flipover-metoden er at ungdommen skal reformulere bekymringsmeldingen barnevernet har mottatt, for selv å gi sitt tilsvarende svar på de voksnes bekymring om sin livssituasjon. Ungdom kan ha en annen virkelighetsoppfatning, og bidra med utfyllende og viktig informasjon. Ut fra reformuleringen velger ungdommen ut aktuelle møtetema for nettverksmøtet, og deltar i nettverkskartlegging sammen med barnevernspedagogen for å velge ut egnede støttepersoner som inviteres inn i nettverksmøtene. Videre deltar ungdommen i diskusjoner og innspill ilag med nettverket, og velger avslutningsvis løsninger/tiltak som er foreslått i møtet. Dette danner grunnlag for ulike målsettinger som ungdommen jobber med videre i problemløsningen.

Forskningsmetodisk tilnærming

Min interesse for brukermedvirkning startet som student på en videreutdanning i barnevernfaglige tiltak og metoder i 2005. På den tiden var det en utviklet en faglig diskurs om medvirkning fra brukerne av ulike velferdstjenester. I utdanningen ble jeg introdusert for Flipover-metoden; en sosial nettverksmetode som vektlegger medvirkning fra ungdom i barnevernet. I ph.d-studien som kom i ettertid, utforsket jeg denne tilnærmingen gjennom intervjuer og observasjoner. Mitt formål har ikke vært å studere effekter av Flipover-metoden, men å utforske konstruksjoner av brukermedvirkning og maktutøvelse gjennom denne tilnærmingen. I møtet med empirien har jeg ønsket å analysere hvilke medvirkningsrom Flipover-metoden i praksis tilbyr unge brukere, og hvilke forhold som kan understøtte eller hemme unges medvirkning. Dette tar opp i seg makt – og hva

ungdom sammen med voksne reelt får være med på å bestemme om eget liv. Det innebærer å se på hvordan begrepet brukermedvirkning i relasjon til et begrep som for eksempel makt – skapes og omskapes i samhandling mellom aktørene i en bestemt materialitet. Siktemålet er å få frem fenomener av makt og medvirkning som utvikles i samhandling, og hva som utgjør barrierer for unges medvirkning i barnevernet. I avhandlingen ser jeg på hvordan medvirkningsdiskurser forsterkes, eller hvor det oppstår andre diskurser i samhandling mellom de unge og hjelperne i Flipover-metoden (jf. Jensen, 2016a).

Studien baserer seg på et strategisk utvalg (Thagaard, 2013), der informantene er saksbehandlere som utøver Flipover-metoden og ungdommer som får hjelp gjennom denne tilnærmingen. Etter råd fra de som har utviklet metoden (jf. Døsvik & Finseraas, 2005), fikk jeg navngitte kommuner som anvender Flipover-metoden. To kommuner viste positiv interesse for deltakelse i studien, der saksbehandlere i barnevernet ville la seg intervju og rekruttere ungdom som informanter. Beskyttelse av barn og unge i barnevernet som en sårbar informantgruppe i norsk forskning, ivaretas av Regional forskningsetisk komité (REK). Ph.d-studien har etisk godkjenning i Regional forskningsetisk komité Nord-Norge, og er godkjent av Personvernombudet for forskning (NSD).

Innledningsvis i studien benyttet jeg de fem gradene av brukermedvirkning som NOU 2000:12 viser til; informasjon, talsperson, talerett, forhandlingsrett og beslutningsrett, i utredning, planlegging, gjennomføring og evaluering av eget tiltak. Jeg utviklet intervjuguider med utgangspunkt i dette. Det blir likevel «tomme» medvirkningskategorier uten å dra inn samhandlingen i Flipover-metoden, og fordelingen av makt og myndighet mellom helpere og ungdom.

Jeg har observert tre ungdommers nettverksmøter i en toårsperiode, hvorav én av ungdommene i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole. Denne ungdommen vil også la seg intervju.

De unge er 15 år når jeg starter følge dem, med problemer rundt sinnemestring, rus, foreldrerelasjoner og stort skolefravær. Møtested varierer mellom foreldrenes arbeidsplass, ungdommenes skolested og barnevernstjenesten. De unge har selv invitert inn personer fra sitt private og offentlige nettverk i nettverksmøtene. Sånn sett har jeg ikke hatt noen naturlig posisjon for deltakelse i møtene, og har derfor valgt en tilbaketrukket rolle som observatør. En hjelperrolle ville også kunne svekket det analytiske blikket hos meg som forsker. I nettverksmøtene har jeg ført notater fordi film eller lydopptak kan være en ekstrabelastning for deltakerne, i tillegg til å svekke anonymiteten deres. Jeg noterte hvem som snakket i møtene, hvordan ungdommen ble hørt og forsøkte fremstille dialogen mellom møtedeltakerne og ungdommen (eller mangel på det). I etterkant av møtene lagde jeg også oppsummerende feltnotater. Her oppsummerte jeg mer fritt og undrende hovedinntrykk og de samspill jeg hadde merket meg. Senere viste det seg at ulike maktuttrykk var lettere å identifisere i det transkriberte datamaterialet, antakelig fordi jeg fikk avstand til hendelsene.

Imellom nettverksmøtene har de unge jevnliges enesamtaler med møtelederne i barnevernet, uten foresatte til stede. Her planlegges kommende nettverksmøter gjennom valg av nye tema for problemløsning og nye nettverksdeltakere som skal inviteres inn. Det knytter seg strenge forskningsetiske krav til innsyn i hva brukerne uttrykker om egen livssituasjon i barnevernet, også gjennom innsyn i journaler. Ut fra forskningsetiske anbefalinger fra REK har jeg ikke fulgt enesamtalene.

Jeg har foretatt fenomenologisk inspirerte intervjuer med seks barnevernspeagoger/saksbehandlere som bruker Flipover-metoden. Noen av de intervjuede saksbehandlerne har vært møteledere i nettverksmøtene, men av konfidensialitetshensyn fremgår det ikke hvem disse er. Den fenomenologiske kvalitative tilnærmingen knyttes i Kvale og Brinkmann (2012:49) opp mot *mening*, og beskrives som å forsøke forstå betydningen av sentrale temaer i intervjupersonenes livsverden. I min studie var jeg interessert i fenomener av brukermedvirkning. I intervjuene med de ansatte ønsket jeg å få frem deres syn på forhold som både kan fremme og hemme ungdommers medvirkning i Flipover-metoden. Informantene så flere og ulike mulighetsrom for unges medvirkning, men hadde få kritiske synspunkter på arbeid med Flipover-metoden. Når jeg ved direkte spørsmål ikke fikk så utfyllende svar, var det ikke etisk rett å utøve ytterligere press.

Mangelen på kritiske synspunkter kan forklares på flere måter. Det kan for det første tilskrives interaksjonen mellom informantene og meg som forsker i intervjuene, og det kan skyldes dedikerte metodeutøvere som forventer at jeg ut fra min forskningsinteresse deler deres dedikasjon. Ulvik (2009) sier at barns deltakelse er blitt en honnørformulering som feires med stor grad av oppslutning i vår del av verden. I intervjuer med profesjonelle om unges medvirkning i barnevernet, vil trolig ikke informantene åpent ytre motstand mot dette idealet, ut fra de sterke politiske og faglige føringene for brukermedvirkning. En annen innfallsvinkel gir Warming (2005:151) som beskriver forskningsintervjuet som en rekonstruksjon som finner sted i et annet og annerledes sosialt rom, og på et annet tidspunkt enn den situerte opplevelsen.

Studien grenser mot en longitudinell undersøkelse (Halvorsen, 1996), som vedvarer over tid. I studien beveget jeg meg fra en fenomenologisk inspirert vitenskapstilnærming til en mer konstruksjonistisk tilnærming, fordi gjentatte observasjoner i nettverksmøter konstruerte og endret mitt blikk på medvirkningspraksis i barnevernet. Fenomenologien er kritisert for å være mangelfull i sitt perspektiv på iboende mening og struktur, uavhengig av fortolkning og kontekst for intervju (Järvinen & Mik-Meyer, 2005). Til grunn for kvalitativ datautvikling er interaksjonen mellom intervjuer og den intervjuede av stor betydning, noe jeg tilslutter meg. Mik-Meyer og Järvinen (2005:14) viser til at et fenomen skapes ved å aktivere en rekke dominerende diskurser. Voksne og unges ulike posisjoner, forhandling, makt og avmakt må betraktes i sammenheng med utforming av brukermedvirkning som sosial praksis i barnevernet.

Underveis i forskningsprosessen har medvirkningsgradene jeg la til grunn (jf. NOU 2000:12) blitt både utdypet og *utfordret*. Over lengre tid i feltet skjedde det endringer i forskerblikket mitt, og det vokste frem et skille mellom det som saksbehandlerne uttrykte i intervjuer og mine observasjoner av medvirkningspraksis i nettverksmøtene. Dette diskuterer jeg mer utførlig i metodekapittelet i avhandlingen (Jensen, 2016a).

Barnevernets maktmandat

Barnevernet er preget av kompleksitet, der hjelp, makt og kontroll er innvevd i hverandre. Maktformer i barnevernet knytter seg til både mikro- og makronivåer av samhandling, og maktutøvelsen kan være både åpen og skjult. Juritzen, Engebretsen og Heggen (2012:122) diskuterer at når makt omfordeles, oppstår den på nye måter. En av konsekvensene i myndiggjørende praksiser er at utøverne både skal makte å endre seg selv, og de skal i tillegg makte å skape den brukermidvirkende bruker (2012:135). Det angår nye måter å tenke samarbeid og problemløsning på, som fordrer etisk og pedagogisk bevissthet rundt både *hvordan* og *hvorfor* unge brukere skal medvirke i barnevernet.

Uggerhøj (2005:82) kaller det for mikromakt i hjelperelasjonen, når utøvernes vurderinger av brukerens situasjon fremstår som en skjult maktform. En konsekvens er at utøveren kan utøve makt som er skjult og ubevisst, og som endatil kan uttrykkes som hjelp og støtte til brukere, uten at de involverte oppfatter det som makt. Danske konstruksjonistiske forskere karakteriserer det som et maktfullt møte mellom system og klient, når innebygd makt omfatter organisering av både tjenestene og samhandlingen med klientene (Järvinen, Larsen & Mortensen, 2005).

Arbeidet i barnevernet kan legitimt utøves som både inngripen og tvangstiltak i forhold til familier og unges omsorgssituasjon, når brukeres problematikk er alvorlig. Maktutøvelse i barnevernet skjer også i form av råd, veiledning og frivillige hjelpetiltak, der samarbeid og mildest mulig inngripen i forhold til unge og deres familier er viktig. Samarbeidet kan gi brukeren redskaper til å mestre eget liv, og hjelperens legitime makt «produserer» således noe positivt og godt i relasjon til brukeren, ifølge Juritzen (2013).

Brukermedvirkning som pedagogisk utøvelse

I dette avsnittet vil jeg belyse det jeg kaller for brukermidvirkningens *hva*, *hvordan* og *hvorfor*. Det skriver seg fra at Flipover-metoden legger opp til et samarbeid mellom barnevern og ungdom i planlegging, gjennomføring og evaluering av unges læring og endringsarbeid. Det utgjør praktisk-pedagogisk utøvelse i barnevernet med vekt på innhold, arbeidsmåter og begrunnelser for praksis. Didaktikk kan beskrives som læringens *hva*, *hvordan* og *hvorfor* (Hiim & Hippe, 1998).

Brukermedvirkningens hva

Jeg forstår brukermedvirkningens *hva* som fordeling av makt og myndighet mellom unge og barnevernsansatte i forhandlinger og beslutninger om ulike livsområder hos unge. I Flipover-metoden skal ungdommen være fokusperson (Døsvik & Finseraas, 2005), noe som forutsetter myndiggjøring av ungdommen. Det krever at barnevernspedagogen reflekterer etisk, faglig og filosofisk over hva brukermedvirkning innebærer, hvilke måter unge brukere møtes på og hvordan medvirkningspraksis kan utvikles. Refleksjoner angår også pedagogens begrunnelser for brukermedvirkende praksis.

Så *hva* er da brukermedvirkning utover deling av makt og myndighet mellom aktørene, som jeg startet med? I intervjuene med de seks saksbehandlerne i min studie er det flere som sier de ikke benytter selve begrepet brukermedvirkning. Én beskriver det som en «floskel» og en annen som noe fjernt fra utøvelsen, fordi det er en selvfølge at brukeren deltar. En tredje utøver betegner det som en ryggmargsrefleks. De gir likevel brukermedvirkning et innhold som at ungdom skal bli hørt, bli tatt på alvor og få være med på å bestemme. Flere uttrykker at ungdommen skal være hovedperson og «sitte i førersetet», og ikke få tiltak tredd nedover hodet av barnevernet:

På en måte blir hjelperrollen omdefinert til å bli en katalysator og en døråpner som bistår til at behovene blir møtt, fremfor det at man har en ekspert som på en måte skal «tre ting over hodet på dem», og velge blant flere tiltak som barnevernet har (...) «Hva er behovet ditt nå? Du kan ikke bo hjemme. Det har fylkesnemnda bestemt. Hva er det du ønsker om hvor du skal bo hen?» Det er brukermedvirkning, synes jeg, det at de blir tatt på alvor og at de behovene de gir uttrykk for, de prøver vi å møte.

Etiske verdier som respekt, interesse og ønske om dialog til grunn for brukermedvirkning var også noe alle saksbehandlerne snakket om i intervjuene, men i flere observasjoner i studien uteble dialogen med de unge i nettverksmøtene. Juritzen og kollegaer kaller det for idealmakt (2012).

Brukermedvirkning er et romslig begrep med ulike innhold. Biljeveld, Dedding og Bunders-Aelen (2013:1) har foretatt en review i britisk forskning om barn og unges medvirkning i barnevernfeltet i perioden 1995 til 2012. Tidlige studier vektla i hvilken grad barn og unge var involvert i beslutninger om eget liv. Deretter var fokuset på fordelene ved barns medvirkning ut fra nedfelte rettigheter til medvirkning via lov. Ytterligere studier har også lagt vekt på betydningen av barn og unges medvirkning som en del av barnas utviklingsløp, og viktigheten av at barn og unge involveres i beslutninger om deres liv. Det kan sammenfattes som at økt mestring og kontroll for unge oppleves som verdifullt for dem. I ettertid har studiene fokusert på at det ved å ta barns synspunkter og ønsker med i betraktning, leder til mer effektive intervensjoner. Oppsummert viser de samlede studiene at sosialarbeidere har gode hensikter om å involvere barn og unge i beslutninger, men at utøverne er tvetydige og viser reservasjoner i forhold til

hvilken rolle barn og unge skal ha som deltakere. Forfatterne hevder det kan forstås ut fra at unges deltakelse, medvirkning og myndiggjøring mangler et entydig innhold det er enighet om (Biljeveld, Dedding og Bunders-Aelen, 2013:2).

Nissen, Pringle og Uggerhøj (2007) mener at begrepsvariasjonen om myndiggjørende praksiser kan sees som både en styrke og en svakhet. Det kan utvikle sensitivitet for mangfoldet i praksisene i sosialt arbeid, og skjerpe oppmerksomheten i forhold til maktforhold som må endres. På samme tid kan begrepsvariasjonen i seg selv gjøre det vanskelig å se om vi legger det samme i begrepene, ifølge forfatterne.

I alvorlige saker i barnevernet er det et spørsmål om hvilke grader av brukermedvirkning som kan fremmes. En saksbehandler i min ph.d-studie sier det er vanskelig å la familien ha styring i hjelpeprosessen når unges omsorgssituasjon er truet. Da er det lett at utøveren selv begynner å sette mål på vegne av den unge og familien, ifølge informanten. Det er en rimelig og legitim begrunnelse. Det viser kontrollaspektet i barnevernets omsorgsmandat, der utøveren har makt til inngripen for å sikre unges helse, velferd og utvikling. Så hvordan kan brukermedvirkning utvikles i det institusjonelle rommet med så mye åpen og tilsørt makt?

Brukermedvirkningens hvordan

Brukermedvirkningens *hvordan* handler om tilnærminger og arbeidsmåter som fremmer unges medvirkning i barnevernet. Ungdommers medvirkning som et sentralt formål i Flipover-metoden, tilrettelegges via metodiske fremgangsmåter som enesamtaler og nettverksmøter (Døsvik & Finseraas, 2005). Det krever forberedelser og samtalestøtte for å få frem de unges stemmer, noe enesamtalene kan dekke, men ungdommen trenger også profesjonell støtte i nettverksmøtene. Flipover-metoden utøves i en maktkontekst med flere voksne til stede. Jensen (2014:166) hevder at barn og unges medvirkning begrenses på stormøter, der voksne interesser dominerer og maktrelasjoner gjør seg gjeldende. En av saksbehandlere i Flipover-metoden sier noe om hvordan de skal ivareta ungdommen i nettverksmøtene:

Som en tommelfingerregel presiserer utøverne i starten at det skal være et oppbyggelig møte, og at de som barnevernsansatte skal være ivaretakende i forhold til handlinger som skaper endring. Og ungdommene er forberedt på at skjer det noe uønsket, som på en måte trækker på dem, så har utøverne tatt på seg et ansvar å gripe inn. Det er ikke et «å snakke til rette» -møte de skal ha.

En studie av Vis (2014) tyder på at barn og unge i mange barnevernssaker ikke kommer til orde, eller at det ikke dokumenteres hva de har sagt. Thrana (2008) viser til at unge opplever det som vanskelig å være med på å bestemme, og selvbestemmelse angår samvær med foreldre, valg av venner og aktiviteter på friti-

den. Men voksne er ikke bare usynlige tilretteleggere, de er medkonstruktører av unges meninger i medvirkningspraksiser, ifølge Ulvik (2009).

Barnevernet preges av ressursmangel, og unges medvirkning krever tid. Barnevernets virksomhet er politisk styrt, noe som skaper rammer for samspill. Formålene ved brukermedvirkning er oppsummert både unges utvikling, deres rettigheter, i tillegg til tjenesteforbedring og effektivitet (Ulvik, 2009; Syltevik, 2013). Det kan forstås som konkurrerende formål, som kan være vanskelig å forene i hver enkelt sak i barnevernet.

Brukermedvirkningens hvorfor

Brukermedvirkningens *hvorfor* utover barns rettigheter, handler om barnevernsansattes etiske, faglige og filosofiske begrunnelser for unges medvirkningspraksis. Hvilke begrunnelser barnevernsansatte knytter til myndiggjøring av unge, kan forbindes med ideologier og barnesyn til grunn for medvirkningspraksis. I en barnehagestudie av Berthelsen og Brownlee (2005) fremgår det at barns deltakelse forsterkes av det pedagogiske personalets respekt for barns autonomi og selvstendighet, og de voksnes kjennskap til ideologier om deltakelse.

Ut fra en kulturpsykologisk forståelse er unges deltakelse innleiret i kulturen. Ulvik (2009:1154) problematiserer at voksnes tilrettelegging av unges medvirkning kan bli rituelle eller mekaniske fremgangsmåter gjennom å være bare håndhevere av rettigheter.³ Hun ser unges medvirkning i barnevern som en praksis som utgjør unges utviklingsbetingelser, der unge utvikles ved å delta i sosialt organiserte hverdagslivsaktiviteter og institusjoner. Hennes påstand er at det kan gi utøverne en mer potent aktørposisjon.

Så – hva får ungdom bestemme i barnevernet?

En av ungdommene i studien er 15 år gamle Endre, som jeg møter da han er elev i ungdomsskolen. Jeg følger han over i videregående skole. Endre har utviklet stor skolemotstand og har et gjennomgående ønske om å slutte på skolen. Gutten har hatt hjelp gjennom Flipover-metoden over lengre tid enn vanlig. Han har et musikk talent og ønsker aller helst å jobbe som DJ (diskjockey). Under tiden får han bare drevet med musikk miksing en gang i uken på den lokale fritidsklubben. Han har en bekjent som har gjort DJ-virksomhet til et levebrød. Endre drømmer om det samme, men trenger å kjøpe inn kostbart musikkutstyr, noe foreldre og barnevern er helt imot. Jeg snakker med Endre etter at møtelederen har avvist temaet i nettverksmøtet. Samtalen vår forløper seg slik (E: ungdom, G: forsker):

G: På noen av møtene jeg har vært med hører jeg at de voksne prater ganske mye i stedet for at kanskje du slipper til?

3 Ulvik (2009) kaller det for en rettighetsdiskurs.

E: Jeg får jo ikke diskutert det jeg vil, det vi holder på å krangle litt om hjemme. Jeg vil kjøpe meg CD-spillere til 26.000.

G: Så det har du lyst å ha som et tema i Flipover-møter?

E: Men det gidder de ikke snakke om.

G: Hvorfor ikke?

E: Nei, jeg vet ikke. De vil tydeligvis ikke at jeg skal bli DJ. De mener at jeg skal dra på den klubben [fritidsklubben], men det er bare én dag i uka jeg kan dra og mikse. Jeg kan ikke holde på en dag i uka i fem år, blir ikke noe god av det, jeg må holde på nesten hver dag, da må jeg ha meg eget [utstyr].

G: X [møteleder] sa i dag at det ikke var noe tema for Flipover? Har dere snakket om det før i møter da?

E: Ja. Jeg har holdt på å mase om de her CD-spillene i et år nå.

G: Men hva synes du om at når det er viktig for deg, så vil ikke de voksne i møtet høre på deg?

E: Da blir jeg grinete. Det er surt.

G: Men er det noen andre ting du har fått gjennom på møtene, som du har hatt lyst å ta opp?

E: Jeg vet ikke.

G: Flipover legger jo opp til at ungdommer skal få være med på å bestemme, planlegge og beslutte ting selv, men det er jo ikke sikkert det alltid fungerer sånn.

E: Men det at x [møteleder] ikke vil snakke om det, det skjønner jeg ikke, for vi må jo snakke om hva vi krangler om hjemme, og det er jo litt om det her.

G: Mmm. Tror du at det går an å ta det opp flere ganger?

E: Tja ... det går jo an å prøve da.

Endre sier at spesielt mor er imot det fordi han tidligere har kjøpt ting han er blitt lei av. Han vil finansiere innkjøpet gjennom betalte DJ-oppdrag og konfirmasjonspenger, og mener ikke at barnevernet eller foreldrene skal dekke det.

Å avvise Endres ønske om innkjøp av CD-spillere er et bilde på både åpen og skjult maktutøvelse i barnevernet. Barnevern og foreldre utøver legitim myndighet i forhold til Endre som umyndig part under 18 år. Den skjulte maktutøvelsen omfatter at ungdommens ønsker blir overhørt tilsynelatende i beste mening, ut fra min tolkning. De voksne vil trolig ikke at Endre skal droppe ut av skolen og gå en usikker arbeidsfremtid i møte som DJ. Slik kan makt utøves som hjelp og støtte, men uten at de involverte oppfatter det som makt (jf. Uggerhøj, 2005). Funn i studien tyder på at foreldre og barnevern inngår i allianser ved stor uenighet mellom de voksne og ungdommen, og dialogen med ungdommen forringes. Det er også nærliggende å anta at barnevernet ikke vil gå på akkord med grensesetting fra foreldrenes side. Det laveste nivået for brukermedvirkning er brukerens informasjonsrett i egen sak (jf. NOU 2000:12). Sånn sett medvirker Endre gjennom å informere om ønsket om DJ-jobb, men det blir med det.

Medspiller eller motspiller i barnevernet

Som forsker har jeg konstruert posisjonene «medspiller» eller «motspiller» for brukeren i barnevernet, ut fra brukerens samarbeidsvilje. Et godt samarbeid mellom deltakerne baserer seg på at den unge tilpasser seg barnevernets problem-

forståelser og tiltak (Jensen 2016a; 2016b). Foreldrene kan fremstå som medspillere på vegne av ungdommen, når de samarbeider med barnevernet. Posisjonene som medspiller og motspiller er ikke gjensidig utelukkende. Endre inntar posisjonen som motspiller i forhold til skolemotstand og fremtidige arbeidsplaner; et område for tyngre beslutninger. Han tilslutter seg ikke omsorgspersonenes vurderinger og et praktisk tilpasset skoleløp som tiltak i barnevernet. Han blir en medspiller på områder som trening og fritid, der han samarbeider godt med barnevern og nettverk. Barnevernet gir også økonomisk støtte til fritidsaktiviteter. En av saksbehandlerne i Flipover-metoden sier det er viktig at unge får bestemme «de små ting»; som data, lommepenger og fritid. Funntilkomsten tyder på at ungdom blir en medspiller på fritidsområdet, her konstrueres det størst forhandlings- og beslutningsrett for de unge (Jensen 2016a; Jensen, 2016b). Beslutningsområdene for unge i barnevernet må drøftes og utforskes kritisk, for å unngå at ungdom bare får makt og myndighet hovedsakelig som forvaltere av egen fritid.

Avslutning

Medvirkning er ideologisk formet av vestlige idealer om å tilstrebe størst grad av autonomi og symmetri i ulike relasjoner (NOU 2012:5). Hjelperelasjoner i velferdssektoren er derimot en asymmetrisk relasjon. Järvinen og Mik-Meyer (2003:20) viser til at serviceidealet som har nådd velferdssektoren er utviklet i en økonomisk og markedsorientert kontekst basert på individet som kunde og forbruker. Selv om de profesjonelle hjelperne stiller seg til rådighet for brukerne, vanskeliggjør de institusjonelle betingelsene i utgangspunktet en servicepraksis, fordi hjelperelasjoner ikke er likeverdige. Det er klientene som skal tilpasse seg systemets tilbud, ikke tilbudene som skal tilpasses klienten. Det forutsetter klienter som ønsker det som systemet kan tilby av hjelp, ofte som individrettede tiltak, ifølge Järvinen og Mik-Meyer.

Et hovedfunn i min studie er at barnevernsansatte i intervjuene uttrykker gode faglige og etiske intensjoner om unges medvirkning, men at det utvikles barrierer ut fra både åpne og skjulte maktformer i barnevernet (Jensen, 2016a; Jensen 2016b). Skjulte maktformer knytter seg til ansatte og foreldres problemforståelser og vurderinger av ungdommen. De unge myndiggjøres i forhold til fritidsaktiviteter, og i mindre grad i tyngre beslutninger om skolegang og fremtidsplaner. Unges medvirkning fremmes om de tilpasser seg barnevernets tiltaksrepertoar, i likhet med tankegangen til Järvinen og Mik-Meyer (2003).

Ut fra mitt syn handler medvirkningspraksis om at sosialarbeidere må arbeide med profesjonelle oppfatninger og antagelser som skaper rammer for samspill, slik også Nissen og kollegaer (2007) fremhever. Å stille kritiske spørsmål ved både egen utøvelse og makt i barnevernets arbeid, angår hvilke maktforhold som kan endres og hvilken maktutøvelse som er nødvendig for barnevernspedagogen. Det handler også om å utvikle brukermedvirkende tilnærminger uten at den pedagogiske utøvelsen blir instrumentell. Jeg forbinder det med de ansattes

praksisteori i praktisk-pedagogisk utøvelse. Praksisteori er fagpersonens private, sammenvevde, stadig foranderlige system av kunnskap, erfaring og verdier som til enhver tid har betydning for personens praksis (Handal & Lauvås, 2000). Intensjonen med å reflektere over egen praksisteori er å utvide det pedagogiske handlingsrommet. Praksisteorien utvikles i veiledning og i samrefleksjon med både kollegaer og aktører fra utdanning, forskning og politikk. Sist, men ikke minst, er systematisk evaluering av samarbeidet med brukerne selv viktig, herunder anerkjennelse av unges kompetanse.

Litteratur

- Berthelsen, D. og J. Brownlee (2005). Respecting children's agency for learning and rights to participation in child care programs. *International Journal of Early Childhood* 37 (3), ss. 49-60.
- Biljeveld, G.G., C.W.M. Dedding og J.F.G. Bunders-Aelen (2013). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child & Family Social Work* 20 (2), ss. 129-138.
- Døsvik T. og E. Finseraas (2005). FLIPOVER – en handlingsorientert nettverksmetode. I: L. Schjelderup, C. Omre og E. Marthinsen (red.) (2005). *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Engebretsen, E. og K. Heggen (red.) (2012). *Makt på nye måter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- FNs konvensjon for barns rettigheter av 20. november 1989. Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/red/2000/0047/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf.
- Gerhardsen, A. (2016a, 30. november). Barnas hjelpeløse hjelpere. *Aftenposten Meninger*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/>
- Gerhardsen, A. (2016b, 6. desember). Jeg holder fast ved mitt utgangspunkt: Barnevernsutdanningen er for overfladisk. *Aftenposten Meninger*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/>
- Halvorsen, K. (1996). *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Bedriftsøkonomens Forlag.
- Handal, G. og P. Lauvås (2000): *Veiledning og praktisk yrketeori*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Hansen, H.T., K. Lundberg og L.J. Syltevik (red.) (2013) *Nav – med brukeren i sentrum?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Henriksbø, K. & Sudmann, T.T. (2011). Kollektiv handling skaper endring. *Fontene* nr.12/2011, ss. 51-56.
- Hiim, H. og E. Hippe (1998). *Læring gjennom opplevelse, forståelse og handling - en studiebok i didaktikk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Jensen B.S. (2014). *Inndragelse af udsatte børn og unge i socialt arbejde – reel inddragelse eller symbolsk retorik?* Aalborg: Avhandling (Ph.d.) – Aalborg Universitet.
- Jensen, G. (2016a). *Unges brukermedvirkning i Flipover-metoden. Dilemmaer ved maktutøvelse i barnevern*. Trondheim: Avhandling (Ph.d.) – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. ISBN 978-82-326-1433-2 (elektr. utg.).
- Jensen, G. (2016b). Brukermedvirkning og maktutøvelse – ungdom som medspiller og motspiller i barnevernet. *Tidsskriftet Norges barnevern* (3/4), ss. 304-320. doi: 10.18261/issn.1891-1838-2016-03-04-13.
- Juritzen, T., Engebretsen E. og K. Heggen (2012). Myndiggjøringens forførende makt. I: Engebretsen, E. og K. Heggen (red.) (2012). *Makt på nye måter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Juritzen, T. (2013). *Omsorgsmakt: Foucaultinspireerte studier av maktens hvordan i sykehjem*. Oslo: Avhandling (Ph.d.) – Universitetet i Oslo.
- Järvinen, M. og N. Mik-Meyer (2003). *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Järvinen, M., J.E. Larsen og N. Mortensen (red.) (2005). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Järvinen, M. og N. Mortensen (2005). Det magtfulde møde mellem system og klient: teoretiske perspektiver. I: M. Järvinen, J.E. Larsen og N. Mortensen (red.) (2005). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Järvinen, M. og N. Mik-Meyer (2005). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S. og S. Brinkmann (2012). *Det kvalitative forskningsinterview*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kvisvik, M. (2016, 5. desember). Flåsete bilde av barnevernsarbeiderne. *Aftenposten Meninger*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/>
- LOV 1992-07-17 nr. 100: Lov om barneverntjenester (barnevernloven). Hentet fra <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>.
- Lundby, G. (2003). *Historier og terapi: om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier*. Oslo: Aschehoug.
- Mik-Meyer, N. og M. Järvinen (2005). Innledning: Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. I: M. Järvinen og N. Mik-Meyer (red.) (2005). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nissen, M.A., K. Pringle og L. Uggerhøj (red.) (2007). *Magt og forandring i sosialt arbeid*. København: Akademisk forlag.
- NOU 2000:12 (2000). Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- NOU 2012:5 (2012). Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Rød, S. (9. desember 2016. Oppdatert 5. januar 2017). Barnevern er altfor krevende til at det holder med treårig utdanning. *Fontene.no*. Hentet fra <http://fontene.no/>
- Schjelderup, L., Omre, C & Marthinsen, Edgar (red.) (2005). *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sommer, D. (2003). *Barndomspsykologi: utvikling i en forandret verden*. København: Hans Reitzel.
- Syltevik, L.J. (2013). Brukeren i debatten om Nav-reformen. I: H.T. Hansen, K. Lundberg og L.J. Syltevik (red.) (2013) *Nav – med brukeren i sentrum?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thrana, H.M. (2008). *Vil jeg bestemme? Om barn og undoms medvirkning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Uggerhøj, L. (2005). Menneskelighet i mødet mellom socialarbeider og klient – ideal eller realitet? I: M. Järvinen, J.E. Larsen og N. Mortensen (red.) (2005). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Ulvik, O.S. (2009). Barns rett til deltakelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelperes samarbeid med barn. *Tidsskrift for Norsk psykologforening* 4 (12), ss. 1148-1154.
- Vis, S.A. (2015). Factors that determine children's participation in child welfare decision making. *From consultation to collaboration*. Tromsø: Avhandling (Ph.D) – UiT Norges arktiske universitet. Hentet fra <http://munin.uit.no/handle/10037/7042>.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society. The development of higher psychological processes*. Red. M. Cole og S. Scribner. Cambridge: Harvard University Press.
- Vygotsky, L.S. (2012). *Thought and language*. Red. Kozulin, Hanfmann og Vakar. Cambridge, Mass: MIT press.
- Warming, H. (2005). Erkendelse gjennom opplevelse. I: M. Järvinen og N. Mik-Meyer (red.) (2005). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.